

ΤΟΥ **Γιώργου Καλαμπόκα**

Η αφορμή

Τους τελευταίους μήνες έχει ανοίξει έντονα η συζήτηση γύρω από την αριστερή στρατηγική, από τη φύση του αστικού κράτους, της εξουσίας, το ερώτημα της πολιτικής και δη της επαναστατικής πολιτικής και τη διαφορά της από την αστική πολιτική. «Σκάβοντας» για να ανασύρουμε τις θεωρητικές προϋποθέσεις αυτής της συζήτησης, εκτός από τα κείμενα των κλασικών του μαρξισμού, επιμέναμε να σκοντάψουμε σε αυτό που αποκαλέστηκε το «τελευταίο μεγάλο θεωρητικό ντιμπέιτ» στα όρια του μαρξισμού, στην παρέμβαση του Αλτουσέρ και των συνεργατών του στις δεκαετίες '60-'70.

Για εμάς, αλλά και γενικά νομίζουμε, η ιδιαιτερότητα αυτής της παρέμβασης είναι ότι εξ αρχής αφορούσε μια κατάσταση που προσιδιάζει πολύ περισσότερο στην κατάσταση που ζούμε εμείς σήμερα, παρά στις συνθήκες του Α΄ παγκοσμίου πολέμου όταν έγραφε ο Λένιν ή ο Γκράμσι. Η κατάσταση αυτή είναι ο σύγχρονος αναπτυγμένος καπιταλισμός. Μπορεί ήδη, μέσα σε αυτά τα δύο-τρία τελευταία χρόνια να τροποποιούνται ραγδαία πολλές από τις «σταθερές» μας για το σύστημα αυτό, μπορεί αυτό που ορίζουμε ως σύγχρονο καπιταλισμό σήμερα και πριν από 40 χρόνια και πάλι να διαφέρει πολύ, αλλά δεν παύει τα θεωρητικά και πολιτικά ερωτήματα που την περίοδο εκείνη τέθηκαν ξανά σε ημερήσια διάταξη να μας απασχολούν σήμερα με παρόμοιο εντελώς τρόπο και αφετηρίες:

Ποια είναι η σχέση πολιτικής και ιστορίας, δομής και συγκυρίας; Η σχέση ιστορίας και υποκειμένου; Ποια η σχέση μεταξύ υποκειμένου, γνώσης και ιδεολογίας και ποια η σύνδεσή τους με την κοινωνική δομή και αναπαραγωγή; Πώς μπορούμε να αναλύσουμε το σύγχρονο αστικό κράτος και τους μηχανισμούς του; Είναι μια «μηχανή ταξικής κυριαρχίας» ή «συμπύκνωση ενός συσχετισμού δυνάμεων»; Τι ρόλο έχει η ιδεολογία; Ποια η σχέση της εργατικής τάξης και μιας επαναστατικής στρατηγικής με αυτό; Ποια η σχέση ανάμεσα σε

επαναστατικό υποκείμενο, πολιτική και ιστορία; Πώς μπορούμε να ορίσουμε την προλεταριακή πολιτική και ποια η σχέση της με το κράτος; Είναι εσωτερική ή εξωτερική προς αυτό; Τι μπορεί να σημαίνει σήμερα ένα κράτος μετάβασης; Έχει νόημα να αναφερόμαστε στη «Δικτατορία του προλεταριάτου»; Και παραπέρα: Σε τι συνίσταται η εξουσία και ποιες είναι οι σύγχρονες μορφές της; Εξαντλείται αυτή στις μορφές κρατικής κυριαρχίας ή διεισδύει σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής;

Ψάχνοντας λοιπόν τις προκείμενες αυτής της παρέμβασης, δεν μπορούμε παρά να αναγνωρίσουμε τη συνολική της σημασία, τη σημασία της ως ρεύματος -είτε τάχθηκε εξ αρχής στο εσωτερικό του μαρξισμού είτε όχι, όπως για παράδειγμα ο Φουκώ και ο Ντελέζ-, τη σημασία της σε ένα αίτημα επαναστατικής ανανέωσης του μαρξισμού και της επαναστατικής στρατηγικής.

Γιατί «Φιλοσοφία και Πολιτική»;

Γιατί όμως να αναμοχλεύουμε αυτά τα ερωτήματα, στο έδαφος της φιλοσοφίας και όχι απευθείας, για παράδειγμα, μέσω της κοινωνικής θεωρίας, ως αντικείμενα αυτού του θεωρητικού, επιστημονικού πεδίου;

Για εμάς, η ανάγκη αυτή προκύπτει μέσα από τη θέση μας για την φιλοσοφία. Στο πλαίσιο του μαρξισμού, η συνήθης διάκριση είναι ότι αυτός χωρίζεται σε δύο «μέρη»: την επιστήμη του «ιστορικού υλισμού» και τη φιλοσοφία του, τον «διαλεκτικό υλισμό». Σε αυτή τη θεώρηση, η μαρξιστική φιλοσοφία ισοδυναμεί συνήθως με μια «επιστήμη των επιστημών», μια καθολική θεωρία που μας δίνει κριτήρια εγκυρότητας της επιστήμης και της επιστημονικής γνώσης. Ακόμη παραπέρα, συνήθως, ο «διαλεκτικός υλισμός» συνδέεται, στις πιο εκχυδαϊσμένες του «χρήσεις», με μια θεώρηση της «διαλεκτικής» ως ενός «μηχανισμού» εξέλιξης, η κατανόηση του οποίου είναι το μόνο στοιχείο που μένει να συμβεί, καθώς αυτή η «διαλεκτική» παρέχει μόνη της την αλήθεια των πραγμάτων, που είναι μπροστά στα μάτια μας και «την κίνηση εξέλιξης» των οποίων πρέπει απλώς να αναγνωρίσουμε. Αν, δε, μπορέσουμε να κάνουμε πέρα το «παραμορφωτικό πέπλο της ιδεολογίας» και να δούμε αυτό που εκτυλίσσεται μπροστά μας, να κατακτήσουμε δηλαδή τη θεωρούμενη ως μία, ενιαία και αδιαίρετη επιστήμη του ιστορικού υλισμού, τότε θα αντιληφθούμε ότι η ιστορία είναι μια περίπου προδιαγεγραμμένη διαδοχή κοινωνικών μορφών παραγωγής με περίπου εξ αρχής προσδιορισμένο ορίζοντα. Η διαλεκτική αυτή μάς «δείχνει» ότι κάθε νέα μορφή είναι εγγεγραμμένη μέσα στις αντιφάσεις της προηγούμενης ως συνθήκη διάλυσής της. Σε τελική ανάλυση, η πολιτική παρέμβαση γι' αυτή τη θεώρηση δεν συνίσταται παρά στην «ενσάρκωση» ενός ρόλου που το Υποκείμενο ως σκηνοθέτης της ιστορίας έχει προκαθορίσει

ότι πρέπει να παιχτεί. Με άλλα λόγια, ο υποκειμενικός παράγοντας, η δυνατότητα παρέμβασης και αλλαγής του ρου της ιστορίας, περιορίζεται εξαρχής μέσα σε κάποια θεωρούμενα ως «δομικά» όρια που οι νόμοι κίνησης της ιστορίας επιβάλλουν.

Στον αντίποδα αυτής της θεώρησης, λέμε εξαρχής -και αυτό θα επιχειρήσουμε να δείξουμε καθ' όλη την διάρκεια αυτού του σεμιναρίου-, ότι για εμάς η φιλοσοφία είναι μια πρακτική, μια παρέμβαση σε άμεση συνάρτηση και με τις εξελίξεις στη θεωρία και τη συγκυρία της πάλης των τάξεων. Δεν αφορά μόνο τους «ειδήμονες» αλλά όσους και όσες αγωνίζονται εμπράκτως για έναν καλύτερο κόσμο. Και τους αφορά ως υλιστική φιλοσοφική πρακτική που παρεμβαίνει στα ανοιχτά ερωτήματα και της θεωρίας και της πολιτικής, όντας καταστατικά ορισμένο μέρος μιας ταξικής οπτικής. Δεν είναι ουδέτερη, δεν είναι μια μέθοδος, είναι η ταξική οπτική στην θεωρία, είναι το διαρκές λύγισμα του ραβδιού, είναι η διατύπωση αρχών και θέσεων, η χάραξη διαχωριστικών γραμμών. Είναι, σε τελική ανάλυση, για να χρησιμοποιήσουμε τον δεύτερο και τελικό ορισμό του Αλτουσέρ (αποτέλεσμα και της σκληρής και επίπονης αυτοκριτικής του) «ταξική πάλη στο χώρο της θεωρίας». Αυτή τη «μάχη» λοιπόν θέλουμε να την δώσουμε ώστε να δημιουργήσουμε τον ζωτικό χώρο για την ανάπτυξη της μαρξιστικής επιστημονικής ανάλυσης, όχι υπό την φενάκη ότι η υλιστική φιλοσοφική πρακτική συνιστά τη μήτρα της τελευταίας, αλλά περισσότερο τον αναγκαίο και διαρκή «σύντροφο» και συμβουλάτορά της, τη διαίθησή της, τον ιχνηλάτη της.

Και ως πρακτική, ως παρέμβαση, **ως ταξική πάλη στο χώρο της θεωρίας**, για εμάς, **η φιλοσοφία είναι εξ ορισμού δεμένη με την πολιτική**, ακόμη παραπέρα, σε αντίθεση με μια αντίληψη της φιλοσοφίας ως θεωρησιολογίας, η φιλοσοφία είναι με έναν τρόπο πολιτική.

Και αν ναι, γιατί «Αλτουσέρ, Φουκώ, Ντελέζ»;

Σε αυτό το πλαίσιο, αφενός της εμπλοκής των ίδιων με τα μεγάλα ερωτήματα της πολιτικής και της στρατηγικής και αφετέρου, υπό το πρίσμα μιας θέσης για τη φιλοσοφία και τη χρησιμότητά της σε όλους και όλες όπως η παραπάνω, είναι που για εμάς αποκτά μεγάλη σημασία το να επανέλθουμε στη φιλοσοφική παρέμβαση των τριών αυτών θεωρητικών. Και είναι για εμάς, εξ ορισμού μια φιλοσοφική παρέμβαση που δίνει σε «πρακτική κατάσταση» ακριβώς αυτή τη σχέση φιλοσοφίας και πολιτικής. Ας εξηγηθούμε:

Το ρεύμα για το οποίο θα μιλήσουμε, με κεντρική τη φιγούρα του Γάλλου κομμουνιστή φιλοσόφου **Λουί Αλτουσέρ**, αναδύεται θεωρητικά μέσα σε μια συγκυρία που σημαδεύεται από τρία στοιχεία:

α) Την προηγούμενη ανάπτυξη του **δομισμού** στην γλωσσολογία (Σοσσύρ) και την ανθρωπολογία (Λεβί Στρως), που ακολουθείται από την ανάπτυξή του στις ανθρωπιστικές επιστήμες στη Γαλλία του '50 και του '60, και κυρίως με τον Λακάν στην ψυχανάλυση. Την ανάπτυξη δηλαδή της σχολής που ονομάστηκε κάπως γενικευμένα «δομισμός» ή και «μεταδομισμός».

β) Την ανάπτυξη της «Ιστορικής Επιστημολογίας», μιας ιδιαίτερης εκδοχής επιστημολογικής σκέψης που δεν συνιστά ούτε ιστορία της επιστήμης, ούτε ακριβώς «καθαρή» επιστημολογία όπως ως τότε την είχαμε γνωρίσει (π.χ. στον Τόμας Κουν), αλλά μια αρκετά πιο σύνθετη θεώρηση του επιστημονικού φαινομένου, την ιδιαίτερη «γαλλική» απόπειρα μιας ριζικά αντιεμπειριστικής προσέγγισής του. Αυτή ξεκινά από τον **Γκαστόν Μπασελάρ** (στον οποίον ο Αλτουσέρ ρητά αναφέρεται ως κεντρική του επιρροή), ενώ σε κεντρική της φιγούρα αναδεικνύεται σύντομα ο **Ζορζ Κανγκιλέμ** (Το κανονικό και το παθολογικό), υπεύθυνος άλλωστε καθηγητής κατά την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής του **Μισέλ Φουκώ**.

γ) Τον μαρξισμό, και δη την ιδιαίτερη ιστορική του στιγμή: τη στιγμή της κρίσης του που σιγά σιγά ξεσπά πια ανοιχτά μετά το 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ, το 1956, και την πολιτική της «αποσταλινοποίησης». Πρόκειται για την έμμεση αναγνώριση της δυσαρέσκειας απέναντι στον σταλινισμό, που όμως πήρε εξαρχής την κατεύθυνση μιας ανοιχτής ακόμη πιο δεξιάς στροφής για τη Σοβιετική Ένωση. Στο έδαφος της προσπάθειας για ριζική ανανέωση του μαρξισμού είναι που βρίσκει τις ρίζες της η εν λόγω παρέμβαση.

Υπάρχει όμως και ένα τέταρτο σημείο, που αποτέλεσε άλλωστε τον πολιτικό καταλύτη όλων των παραπάνω: **τα μεγάλα κινήματα της δεκαετίας του '60**. Το κύμα του Μάη του '68, κύμα κριτικής της καθημερινότητας και υπόσκαψης της ηγεμονίας του σύγχρονου καπιταλισμού, αλλά και η Πολιτιστική Επανάσταση στην Κίνα, ως έμπρακτη κριτική της σοσιαλιστικής οικοδόμησης, ως κριτική της επανάστασης, ως επανάσταση μέσα στην επανάσταση.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρέμβαση του Αλτουσέρ, αποτελεί εξαρχής μια πολιτική παρέμβαση, ένα πολιτικό εγχείρημα, μια παρέμβαση μέσα από την οποία ο ίδιος, όντας ήδη τότε κομμουνιστής και μαρξιστής, επιδιώκει να ανανεώσει τον μαρξισμό και την επαναστατική στρατηγική, ανανέωση που επιδιώκει χρησιμοποιώντας φιλοσοφικά μέσα, μέσα μιας φιλοσοφίας όπως αυτήν που περιγράψαμε, μιας φιλοσοφίας εξαρχής πολιτικής. Στο ίδιο πλαίσιο, και άσχετα με το αν δεν εντάχθηκαν στο σώμα του μαρξισμού, διατηρώντας άλλωστε συστηματικά ιδιαίτερη απόσταση από αυτό, κινούνται και ο Φουκώ με τον Ντελέζ. Πρόκειται για φιλοσοφικές παρεμβάσεις που καθαυτές έχουν τεράστια σημασία για το

αίτημα ανανέωσης του μαρξισμού και των εργαλείων του, αλλά και της υλιστικής φιλοσοφικής πρακτικής εν γένει. Για παράδειγμα, η έννοια της «μικροφυσικής της εξουσίας» του Φουκώ, προσφέρει μια σπουδαία υπηρεσία σε όποιον θέλει να εξετάσει τις σύγχρονες σχέσεις εξουσίας στην υλικότητά τους, έξω από ένα πλαίσιο θεώρησης της εξουσίας ως μιας συγκεντροποιημένης μηχανής κυριαρχίας και οι οποίες άλλωστε βρίσκονταν ρητά ή άρρητα σε διαρκή θεωρητική «συζήτηση» με τον μαρξισμό.

Στο σημερινό πρώτο σεμινάριο θα εξετάσουμε ακριβώς αυτό το νέο φιλοσοφικό τοπίο των αρχών του '60, τις προκείμενες την παρέμβασης των τριών αυτών θεωρητικών, αλλά και πιο ειδικά, τις «καινοτομίες», τις κεντρικές έννοιες, που η παρέμβαση του Αλτουσέρ επιχειρεί να εισαγάγει: την ιδιαίτερη σύλληψη της κοινωνικής ολότητας και του τύπου αιτιότητας που την καθορίζει, την αντίληψή του για τη γνώση ως παραγωγή και την απόπειρα μιας ιδιαίτερης επιστημολογικής προσέγγισης, την πρώτη του θεώρηση της φιλοσοφίας ως «Θεωρίας των θεωρητικών πρακτικών» και τις αντιφάσεις της, τον θεωρητικό αντιανθρωπισμό του και την επιστημολογική τομή που ο ίδιος διαβάζει στο μαρξικό έργο μετά το 1845.

Εισηγητές μας σήμερα, αλλά και σε όλο τον κύκλο των σεμιναρίων θα είναι ο **Παναγιώτης Σωτήρης**, διδάσκων «Φιλοσοφία και Κοινωνική Θεωρία» στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, μελετητής του έργου του Αλτουσέρ και συγγραφέας πολλών δημοσιεύσεων πάνω σε αυτό, με κεντρική την έκδοση της διδακτορικής του διατριβής από τις εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα το 2004 με τίτλο Κομμουνισμός και Φιλοσοφία. Η θεωρητική περιπέτεια του Λουί Αλτουσέρ, και ο **Τάσος Μπέτζελος**, μεταφραστής φιλοσοφικών και πολιτικών κειμένων και βιβλίων, μεταξύ άλλων των **Φουκώ, Ντελέζ, Μπαλιμπάρ, Μασερέ, Μπάτλερ, Πουλαντζά Αλτουσέρ, Κρίστεβα, Μπαντιού** κ.ά., δραστηριότητας καθόλου λιγότερο φιλοσοφικής καθεαυτήν.

Η εκδοτική απόπειρα «Εκτός Γραμμής»

Αυτή η ευκαιρία νομίζουμε ότι είναι η κατάλληλη για να σας «εκμυστηρευτούμε» ότι αυτός ο κύκλος σεμιναρίων και το σημερινό πρώτο σεμινάριο είναι ουσιαστικά και το εναρκτήριο λάκτισμα ενός συνολικότερου εγχειρήματος, μιας επίσης περίπλοκης, δύσκολης και άنيσης διαδικασίας που θα ονομάζαμε «εκδοτική απόπειρα» του Εκτός Γραμμής.

Μετά την πρώτη, μικρή μας έκδοση της μπροσούρας του Αλτουσέρ με τίτλο Για την Πολιτιστική Επανάσταση, το 2009, επιχειρούμε πλέον, ως Εκδόσεις Εκτός Γραμμής, ένα φιλόδοξο, όσο και κυρίως επικίνδυνο, στους καιρούς που ζούμε, τόλμημα: την εμπλοκή μας

σε μια τρόπον τινά «κανονική» εκδοτική δραστηριότητα, με σκοπό την παρουσίαση στο ευρύ κοινό έργων συγγραφέων, αλλά και ανθολογιών κειμένων, που θεωρούμε κρίσιμα για τη φιλοσοφική, κοινωνιολογική, ιστορική και πολιτιστική προπαίδεια ενός σύγχρονου αριστερού, δυνάμει επαναστατικού κινήματος. Συγγραφέων όπως, ειδικά στον τομέα της φιλοσοφίας που θα απασχολήσει αυτό το σεμινάριο, οι **Λουί Αλτουσέρ, Ετιέν Μπαλιμπάρ, Πιερ Μασερέ, Πίτερ Τόμας** κ.ά.

Εν κατακλείδι

Τέλος, πριν ξεκινήσουμε, θα θέλαμε να κάνουμε μια τελευταία διευκρίνιση που επί της ουσίας συνιστά και ανακεφαλαίωση του σκοπού αυτού του σεμιναρίου, όπως τον ανέπτυξα άλλωστε και παραπάνω, αλλά και της παρέμβασης που επιχειρούμε γενικότερα: Δεν επιδιώκουμε μια «θεωρησιακή» προσέγγιση, ούτε ένα, με τη συνήθη του τρέχουσα έννοια, «επιστημονικό» σεμινάριο. Τόσο σε αυτό το σεμινάριο, όσο και εν γένει στη φιλοσοφική συζήτηση που επιχειρούμε να ξανανοήσουμε, έχουμε εξαρχής πολιτική σκοπιμότητα: να αναζητήσουμε εργαλεία ανάγνωσης της πραγματικότητας ενταγμένα μέσα στον σκοπό της ψηλάφησης μιας σύγχρονης επαναστατικής στρατηγικής. Και γι' αυτόν το σκοπό, αναγνωρίζοντας κι εμείς ότι «πηδάμε στο τρένο εν κινήσει», ένα τρένο που «δεν ξέρουμε από πού έρχεται και ποιος είναι ο προορισμός του», ελπίζουμε να είμαστε χρήσιμοι στο να βοηθήσουμε να πάρει τη συλλογική κατεύθυνση που όλοι και όλες μας επιθυμούμε. Ζητώντας την επιείκεια σας, αφού όλοι και όλες ξέρουμε ότι πολύ περισσότερο από το να διαβάσεις φιλοσοφία, ή να σκεφτείς τα πορίσματά της, είναι δύσκολο να μιλήσεις γι' αυτήν, αλλά και κυρίως ζητώντας την έμπρακτη βοήθεια και συμμετοχή σας σε αυτό το συνολικό εγχείρημα, σας ευχαριστούμε που είστε εδώ.

ektosgrammis.gr